

Οι έννοιες της διγλωσσίας: Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα

N.-M. Γαβριλιάδη

Ερευνητές χρησιμοποιούν στο λόγο τους τον όρο «διγλωσσία» για να αναφερθούν σε πραγματικότητες εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους.

Μελέτες, με υποκείμενα ομιλητές που μιλούν παραπάνω από μία γλώσσα, έχουν αρχίσει να γίνονται από πολύ παλιά και συνεχίζουν και σήμερα. Τα υποκείμενα αυτών των ερευνών χαρακτηρίζονται τις περισσότερες φορές ως «δίγλωσσα», ενώ αν κάναμε ένα μικρό έλεγχο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών των υποκειμένων, θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα πως αυτός ο όρος καλύπτει πραγματικότητες πολύ διαφορετικές.

Στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τον όρο δίγλωσσα για να χαρακτηρίσουμε ολόκληρες κοινωνίες, κοινότητες αλλά και μεμονωμένα άτομα. Συγκεκριμένα, λέμε ότι ένα άτομο είναι δίγλωσσο όταν χρησιμοποιεί με άνεση δύο διαφορετικές γλώσσες για να ανταποκριθεί στις επικοινωνιακές του ανάγκες¹.

Ο Llisterri και ο Martinez (1991)² παρουσιάζουν μια έρευνα βασισμένη σε θέματα όπου η διγλωσσία προσδιορίζεται ανάλογα με τη γλώσσα σε διαφορετικές συνθήκες της κοινωνικής ζωής.

Αντίθετα, οι Hazan και Boulakia (1991)³ ταξινομούν τα υποκείμενα ανάλογα με τον βαθμό της διγλωσσίας τους. Τέλος, ο Crow (1991)⁴ περιγράφει τα υποκείμενα της έρευνας του σαν «προχωρημένους» δίγλωσσους, χωρίς να προσδιορίζει επακριβώς την έννοια.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η κατάσταση των διαφορετικών πραγματικότητων, που χαρακτηρίζει η διγλωσσία, προκαλεί σύγχυση στους ειδικούς ερευνητές: έτσι, είναι αναγκασμένοι κάθε φορά που χρησιμοποιούν τον όρο διγλωσσία να προβαίνουν σε μία σύντομη περιγραφή του όρου όπως αυτοί την χρησιμοποιούν. Είναι λοιπόν αναγκαίο σε αυτό το σημείο να σημειωθεί και το φαινόμενο της διμορφίας, έννοια που συχνά συγχέεται με αυτή της διγλωσσίας. Πρόκειται για την ανάπτυξη δύο διακριτών γλωσσικών κωδικών, από τους οποίους ο ένας θεωρείται ανώτερος και ο άλλος κατώτερος. Στα αγγλικά, η γλωσσική αυτή κατάσταση αποκαλείται diglossia και χρησιμοποιείται για περιπτώσεις όπως αυτή της Ελλάδας, όπου αναπτύχθηκαν δύο κώδικες της νέας ελληνικής γλώσσας, η καθαρεύουσα και η δημοτική.

Ο Ferguson (1959)⁵ χρησιμοποιεί τον όρο διγλωσσία για να προσδιορίσει την επιστημονική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις ποικιλίες της ίδιας γλώσσας. Για παράδειγμα, η χρήση της αραβικής διαλέκτου και των κλασσικών αραβικών: η πρώτη χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή, ενώ η δεύτερη χρησιμοποιείται στα ιερά τέμενη (τζαμιά) ή σε διοικητικά θέματα. Όπως όμως παρατηρεί ο Mackey (1976)⁶ είναι πιθανό να παρατηρηθούν και φαινόμενα προσωπικής γλωσσικής διμορφίας, όπως για παράδειγμα δίγλωσσες οικογένειες, όπου ο πατέρας και η μητέρα χρησιμοποιούν ο καθένας τη δική του γλώσσα.

1. Κατάκτηση της διγλωσσίας

Ανάλογα με τον τρόπο κατάκτησης της διγλωσσίας από το άτομο, η διγλωσσία μπορεί να χωριστεί στη φυσική διγλωσσία και στη σχολική διγλωσσία.

Φυσικός δίγλωσσο θεωρείται το άτομο που ναι μεν κατέχει δύο ή περισσότερες γλώσσες αλλά δεν έχει την ικανότητα να μεταφράσει ή να ερμηνεύσει από τη μια γλώσσα στην άλλη. Αντίθετα, ο σχολικός δίγλωσσος έχει κατακτήσει και μια δεύτερη διγλωσσία, εκτός από την πρώτη, με φυσικό τρόπο⁷. Στην πρώτη περίπτωση κατάκτησης της γλώσσας, η γλώσσα αποτελεί μια ολοκληρωμένη κοινωνική επικοινωνία, ενώ στην περίπτωση της δευτερογενούς διγλωσσίας η κεκτημένη γλώσσα είναι πιο επιφανειακή.

Ανάλογα με τη χρονική στιγμή κατάκτησης της διγλωσσίας, ο Diebold (1964)⁸ μιλάει για «αρχαία διγλωσσία» (αρχικό στάδιο κατάκτησης διγλωσσίας), μια έννοια όμως η οποία δεν έχει σχέση με την έννοια της «πρώιμης διγλωσσίας» (κατάκτηση διγλωσσίας από νέο άτομο). Στο εσωτερικό αυτής της δεύτερης κατηγορίας διακρίνουμε παιδιά που μεγάλωσαν με δύο γλώσσες από τη γέννησή τους ή ήρθαν σε επαφή με μία δεύτερη γλώσσα πριν τα 3 ή κατά άλλους τα 5-6 τους χρόνια, οπότε η κατάκτηση των δύο γλωσσών θεωρείται ότι ήταν ταυτόχρονη. Στην περίπτωση των παιδιών που έμαθαν μία δεύτερη γλώσσα, αφού είχαν ήδη αναπτύξει την πρώτη τους, η διγλωσσία θεωρείται επάλληλη (#ταυτόχρονη).

Οι παραπάνω διαχωρισμοί κατάκτησης της διγλωσσίας περιλαμβάνουν τις καταστάσεις ανοδικής και καμπτικής διγλωσσίας (Baetens Beardmore, 1982)⁹. Ο «καμπτικός» δίγλωσσος, σε αντίθεση με τον «ανοδικό», χάνει σιγά σιγά τη χρήση της μίας εκ των δύο γλωσσών. Υπάρχει ε-

δω όμως και η περίπτωση της σταθεροποιημένης διγλωσσίας, όταν δηλαδή η διγλωσσία δεν είναι ούτε καμπτική ούτε ανοδική.

2. Βαθμός κατάκτησης της γλώσσας από το άτομο

Ο Bloomfield (1933)¹⁰ περιμένει από το άτομο την τέλεια χρήση και των δύο γλωσσών σε όλους τους τομείς της ζωής, χωρίς η μία γλώσσα να επηρεάζει την άλλη. Πρόκειται για έναν «έμφυτο έλεγχο» των δύο γλωσσών, μία έννοια που βρίσκει σύμφωνους τους Halliday, Mac Kintosh και Stevens (1970)¹¹.

Υπάρχουν όμως άτομα, τα οποία μπορούν να κατανοήσουν την πλειονότητα αυτών που διαβάζουν ή ακούν στην δεύτερη γλώσσα. Αυτή η κατάσταση μπορεί να ονομαστεί «διγλωσσία της αποδοχής» ή «παθητική διγλωσσία». Άτομα που έγιναν δίγλωσσα σχετικά καθυστερημένα σε ηλικία, άτομα που έμαθαν μια δεύτερη γλώσσα στη διάρκεια των σπουδών τους ή άτομα που έμειναν για κάποιο διάστημα σε άλλη χώρα, όπου μιλούσαν ξένη γλώσσα, θεωρείται πως ανήκουν σε αυτού του είδους τη διγλωσσία.

Αντιθέτως, «παραγωγικοί δίγλωσσοι» είναι τα άτομα εκείνα που έχουν την ικανότητα όχι μόνο να κατανοήσουν αλλά να μιλήσουν και να γράψουν, με αρκετή ευκολία, στη δεύτερη γλώσσα.

Ο Weinreich (1953)¹², με τη σειρά του, χωρίζει τη διγλωσσία σε τρεις τύπους:

Συντονισμένη διγλωσσία: Το άτομο μαθαίνει δύο γλώσσες σε διαχωρισμένα περιβάλλοντα και τις χρησιμοποιεί ανεξάρτητα.

Σύνθετη διγλωσσία: Το άτομο μαθαίνει και τις δύο γλώσσες στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον, όπου αυτές αλληλεξαρτώνται.

Υποσυντονισμένη διγλωσσία (Romaine, 1989): Το άτομο στο λόγο του παρεμβάλλει στη μία γλώσσα λέξεις της άλλης.

3. Κοινωνική πλευρά της διγλωσσίας

Ο Ferguson¹³ περιέγραψε για πρώτη φορά την κοινωνική διγλωσσία ως ύπαρξη δύο ποικιλιών της ίδιας γλώσσας (διαλέκτων).

Ο Fishman (1966)¹⁴ ονομάζει κοινωνική διγλωσσία την κατάσταση που χαρακτηρίζει μία κοινότητα, όταν έρχεται σε επαφή με δύο ή περισσότερες γλώσσες. Ο Fishman υποστήριξε ότι η ατομική διγλωσσία αφορά τους ψυχολόγους και τους γλωσσολόγους. Η ατομική διγλωσσία αναφέρεται στην

ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί περισσότερες από μία γλώσσες. Η έννοια της κοινωνικής διγλωσσίας, έλεγε, θα έπρεπε να μελετηθεί από τους κοινωνιολόγους και τους κοινωνιογλωσσολόγους. Ο Fishman¹⁵ συνδυάζει τους όρους *ατομική διγλωσσία* και *κοινωνική διγλωσσία*, για να περιγράψει τέσσερις γλωσσικές περιπτώσεις, όπου καθένα από αυτά τα δύο είδη διγλωσσίας είναι δυνατόν να υπάρξει με ή χωρίς το άλλο.

Η *πρώτη* περίπτωση είναι μια γλωσσική κοινότητα, η οποία περιλαμβάνει και την *ατομική* και την *κοινωνική διγλωσσία*. Σε αυτή την κοινότητα σχεδόν όλοι είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν τόσο την ανώτερη γλώσσα (ή ποικιλία) όσο και την κατώτερη γλώσσα (ή ποικιλία). Η ανώτερη γλώσσα χρησιμοποιείται για ένα σύνολο λειτουργιών, η κατώτερη για ένα άλλο σύνολο λειτουργιών. Ο Fishman παραθέτει το παράδειγμα της Παραγουάης, όπου όλοι σχεδόν οι κάτοικοι μιλούν και τα γκουαρανί (γλώσσα των Ινδιάνων της Βολιβίας) και τα ισπανικά. Η πρώτη είναι η κατώτερη ποικιλία, τα ισπανικά η ανώτερη γλώσσα. Στη *δεύτερη* περίπτωση που περιγράφει ο Fishman, έχουμε *μόνο κοινωνική διγλωσσία*. Σε αυτό το περιβάλλον θα βρούμε δύο γλώσσες μέσα σ' ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Μια ομάδα κατοίκων θα μιλά μια γλώσσα, μια άλλη ομάδα διαφορετική γλώσσα. Ένα παράδειγμα αποτελεί η Ελβετία όπου, σε μεγάλο βαθμό, διαφορετικές γλωσσικές ομάδες (γερμανόφωνοι, γαλλόφωνοι, ρωμανόφωνοι) κατοικούν σε διαφορετικές περιοχές. Στην *τρίτη* περίπτωση, έχουμε *μόνο ατομική διγλωσσία*. Εδώ, οι περισσότεροι άνθρωποι είναι δίγλωσσοι και χρησιμοποιούν οποιαδήποτε από τις δύο γλώσσες σχεδόν για κάθε λειτουργία. Στην *τέταρτη* περίπτωση, δεν έχουμε ούτε *ατομική* ούτε *κοινωνική διγλωσσία*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ είναι μια κοινωνία με γλωσσική ποικιλία, η οποία μεταβλήθηκε ραγδαία σε μια σχετικά μονόγλωσση κοινωνία. Στην Κούβα και στη Δημοκρατία του Άγιου Δομίνικου, οι ντόπιες γλώσσες εξολοθρεύτηκαν. Διαφορετικό παράδειγμα είναι μια μικρή γλωσσική κοινότητα που χρησιμοποιεί τη μειονοτική της γλώσσα για όλες τις λειτουργίες και επιμένει να μην έχει καμία σχέση με την πλειονοτική γλώσσα των γειτόνων της.

Οι Appel και Muysken (1987)¹⁶ κάνουν τον παρακάτω διαχωρισμό στην κοινωνική διγλωσσία. Στην πρώτη περίπτωση, κάποια μέλη της κοινότητας είναι μονόγλωσσα και κάποια δίγλωσσα: κατάσταση που επικρατεί κυρίως στις αποικιακές χώρες. Στην δεύτερη περίπτωση, όλοι οι κάτοικοι μίας χώρας εί-

ναι δίγλωσσοι, ενώ στην τρίτη περίπτωση, μία ομάδα ατόμων είναι μονόγλωσση και η άλλη δίγλωσση: αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα, όπου η πλειοψηφία είναι μονόγλωσσοι, ενώ οι μειονότητες (π.χ. Αλβανοί) είναι δίγλωσσες.

Σύμφωνα με τον Romaine (1989)¹⁷, κανένα είδος διγλωσσίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως άκαμπτη κοινωνική κατάσταση, ενώ ο ίδιος λέει χαρακτηριστικά: «Το κλασικό σχήμα είναι μία κοινότητα μονόγλωσση, η οποία αργότερα γίνεται δίγλωσση. Αυτή η κατάσταση αποτελεί σταθμό στο δρόμο της κατάσβεσης της γλώσσας καταγωγής. Έτσι, το πέρασμα από τη μία γλώσσα στην άλλη προϋποθέτει τη διγλωσσία, πολλές φορές συνδεδεμένη με τη διμορφία, σαν ένα σταθμό μίας διαδικασίας που τείνει τη μονόγλωσσία σε μία νέα γλώσσα».

Το φαινόμενο αυτό της διγλωσσίας παρατηρείται στις Η.Π.Α., όπου σήμερα συναντούμε άτομα που υιοθέτησαν από γενιά σε γενιά την αγγλική γλώσσα εις βάρος της γλώσσας καταγωγής τους. Σύμφωνα όμως με τους Taylor και Giles Bourhis (1977)¹⁸, για να διατηρηθεί μία γλώσσα πρέπει να έχει θεσμική στήριξη, κύρος και θεσμικές ανταλλαγές. Πρόκειται για τρεις αλληλεξαρτώμενους παράγοντες που συνθέτουν την «εθνογλωσσική δυναμικότητα» κάθε τόπου.

Ο Lambert (1974)¹⁹ εκτιμά πως η δεύτερη γλώσσα, η οποία προστίθεται στην πρώτη, οδηγεί σε επιπρόσθετες κοινωνικο-γλωσσικές δεξιότητες, χωρίς να επηρεάζουν τη μητρική γλώσσα αρνητικά. Συγκεκριμένα, βρήκε ότι «δίγλωσσα νεαρά άτομα στο Μόντρεαλ είχαν αποκτήσει σημαντικά υψηλότερους βαθμούς σε σύγκριση με προσεκτικά εξισωμένα μονόγλωσσα άτομα, τόσο στις γλωσσικές όσο και στις μη γλωσσικές παραμέτρους της νοημοσύνης».

Για πολλά παιδιά, η εκμάθηση μίας ξένης γλώσσας με τη μέθοδο της ολικής εμβάπτισης στο γλωσσικό περιβάλλον της νέας γλώσσας είναι ένα σοβαρότατο επιπλέον βάρος. Στην πραγματικότητα τα θετικά αποτελέσματα της διγλωσσίας στη νοημοσύνη γίνονται αισθητά σε εκείνους με τουλάχιστο μέση νοημοσύνη, σύμφωνα με τη 'θεωρία του κατωφλιού' των Cummins και Swain. Κατά αυτούς, κάτω από ένα συγκεκριμένο «κατώφλι», η διγλωσσία μπορεί να καταστεί καταστροφική εμπειρία για το παιδί παρά να βελτιώσει τη γνωστική λειτουργία²⁰.

Το να γίνει ένα παιδί δίγλωσσο απαιτεί επιπλέον γνωστική προσπάθεια. Το μονόγλωσσο παιδί ξεκινά τη διαδικασία εκμάθησης διαχωρίζο-

ντας τμήματα ήχων, που απαρτίζουν λέξεις, από εκείνους που ακούγονται ως θόρυβοι. Σπάζοντας το γλωσσικό κώδικα, το παιδί μπορεί να συσχετίσει τη σειρά ήχων με την έννοια. Αυτό το έργο απαιτεί από το παιδί να διακρίνει τους διαφορετικούς ήχους των λέξεων και έπειτα να διαθέτει τη γνωστική ικανότητα να συσχετίσει λέξεις-έννοιες.

Αυτό είναι ένα πολύπλοκο έργο, το οποίο δεν μπορούν να εκτελέσουν όλα τα παιδιά με την ίδια ταχύτητα. Η ταχύτητα είναι ένα από τα βασικά προβλήματα για τα παιδιά, τα οποία βιώνουν μαθησιακές δυσκολίες²¹. Η δυσλεξία έχει περιγραφεί ως μία ειδική γλωσσική μαθησιακή δυσκολία, η οποία σχετίζεται με τα προαπαιτούμενα στοιχεία της μάθησης: ταχύτητα στην επεξεργασία πληροφοριών (ακουστικών και γραπτών), βραχυπρόθεσμη μνήμη, ηχητικά σχήματα στη γλώσσα και οργάνωση. Τα δυσλεκτικά παιδιά μπορεί να νιώσουν τη διγλωσσία υπερβολική, καθώς η ακουστική και γνωστική επεξεργασία που απαιτείται για την αφομοίωση δύο γλωσσών, αυτόματα απαιτεί αυξημένη γνωστική και γλωσσολογική ικανότητα.

Η διγλωσσία μπορεί να εμπλουτίσει το άτομο, αλλά κάποιες φορές μπορεί να δράσει μειονεκτικά, σαν να πρόκειται για ένα «διαγωνισμό» των δύο γλωσσικών συστημάτων (αφαιρετική διγλωσσία). Αυτό σημαίνει ότι το άτομο δεν κατέχει σωστά ούτε τη μητρική ούτε τη δεύτερη γλώσσα²².

1. Σκοπός έρευνας

Παραπάνω προσεγγίστηκαν οι πιο σημαντικές έννοιες της διγλωσσίας μέσα από παλαιότερες έρευνες και απόψεις.

Η παρούσα έρευνα στοχεύει να συμβάλει θετικά στην προβληματική της διγλωσσίας στην Ελλάδα. Παίρνοντας ως δείγμα μία μικρή ομάδα ατόμων, τα οποία ανήκουν στην αλβανική μειονότητα που κατοικούν στην Ελλάδα, έγινε προσπάθεια να προσδιοριστεί ο τύπος της διγλωσσίας που επικρατεί. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας συμμετείχαν εθελοντικά 71 άτομα αλβανικής καταγωγής που διαμένουν στην ευρύτερη περιοχή του Ν. Ηλείας. Οι συμμετέχοντες παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά: μόνιμες εγκατεστημένες οικογένειες Αλβανών στην Ελλάδα, άτομα που ήρθαν στην Ελλάδα με σκοπό να εργαστούν για λίγο χρονικό διάστημα χωρίς την οικογένειά τους, καθώς και άτομα, τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα και παρμένουν, έχοντας όμως αλβανική καταγωγή. Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η δομημένη προσωπική συνέντευξη της οποίας το

περιεχόμενο και η διαδικασία διεξαγωγής της είναι οργανωμένα εκ των προτέρων. Αυτό σημαίνει ότι η αλληλουχία και η επιλογή των ερωτήσεων είναι καθορισμένα βάσει σχεδιαγράμματος και αφήνεται στον συνεντευκτή η δυνατότητα παρεμβάσεων και τροποποιήσεων ανάλογα με το ερωτηθέν άτομο, έτσι ώστε να συλλέξουμε πιο έγκυρες και ακριβείς απαντήσεις²³. Οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου και έχουν συνταχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζουν τις μεταβλητές που επιθυμούμε να μελετήσουμε. Οι συνεντεύξεις διήρκησαν περίπου 10-15 λεπτά, ενώ η σύνθεση του δείγματος αποτελείται από 50 άντρες και 21 γυναίκες, ηλικίας έως 60 ετών.

2. Η μετανάστευση προς την Ελλάδα

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Ελλάδα εξελίσσεται σε χώρα υποδοχής μεταναστών, με τον ερχομό χιλιάδων αλλοδαπών από διάφορες χώρες. Μια σημαντική ομάδα μεταναστών αποτελούν οι Αλβανοί. Το 1994 αριθμούσαν από 150.000 έως 300.000 άτομα²⁴, ενώ αστυνομικές πηγές υπολογίζουν πως το 2000 αριθμούσαν 600.000 με 1.000.000 άτομα.

3. Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε συνδυασμό με το φύλο και το διάστημα παραμονής στην Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί πως τα αποτελέσματα πρέπει να αντιμετωπιστούν περισσότερο ως τάσεις και να γίνουν αντικείμενο προσεκτικού χειρισμού λόγω του μικρού δείγματος. Τα αποτελέσματα της έρευνας προβάλλονται με τη μορφή γραφημάτων ή διασταυρωμένων πινάκων, τα οποία συνοδεύονται από μικρά κείμενα που τα αναλύουν ή τα περιγράφουν. Κατά το στατιστικό έλεγχο των ευρημάτων χρησιμοποιήθηκαν το μη-παραμετρικό test chi square καθώς και ο συντελεστής συσχέτισης μεταβλητών του Spearman.

ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ: Το 1^ο ΘΕΜΑ εξετάζει από τη μία πλευρά τον πρώιμο ή αργοπορημένο χαρακτήρα κατάκτησης της διγλωσσίας και από την άλλη τη φυσική ή σχολική κατάκτηση της γλώσσας. Το 2^ο ΘΕΜΑ εξετάζει τις δυναμικές όψεις της διγλωσσίας. Επικεντρώνεται στον καμπτικό και ανοδικό χαρακτήρα του ατόμου από τη μία, και από την άλλη τη στιγμή της δυναμικής διαδικασίας, κατά την οποία άρχισε το υποκείμενο να μαθαίνει τη γλώσσα (πρώιμη ή τελική διαδικασία). Το 3^ο και τελευταίο ΘΕΜΑ εξε-

τάζει την ανάπτυξη της αναγνωστικής και γραφικής ικανότητας αυτών των ατόμων.

4. Διερεύνηση σε σχέση με το φύλο

ΘΕΜΑ 1ο

Οίγονται, από τη μία πλευρά, ο πρώιμος ή όψιμος χαρακτήρας κατάκτησης της διγλωσσίας και από την άλλη η φυσική ή σχολική κατάκτηση της γλώσσας σε σχέση με το φύλο των ατόμων. (οι ερωτηθέντες είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μια απαντήσεις).

Ερώτηση Ε: Πώς έμαθες ελληνικά;

1. Οικογένεια
2. Σχολείο
3. Φίλοι
4. Εργασία
5. Τηλεόραση
6. Άλλο

Ερώτηση Ι: Με ποιους μιλάς ελληνικά;

1. Με Έλληνες
2. Οικογένεια
3. Σχολείο
4. Κανέναν

Όλοι οι άνδρες, όσον αφορά στην ερώτηση Ι απάντησαν πως μιλούν ελληνικά μόνο με Έλληνες. Στις γυναίκες, δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη διαφορά ως προς τις απαντήσεις των ανδρών εκτός από μια εξαίρεση, δηλαδή όλες οι υπόλοιπες γυναίκες συμφώνησαν πως μόνο με Έλληνες χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η δήλωση του 53% του όλου δείγματος, πως και στην οικογένειά τους μιλούν ελληνικά.

Στην ερώτηση Ε υπάρχει ποικιλία απαντήσεων (πίνακας 1). Οι περισσότεροι άντρες έμαθαν την ελληνική γλώσσα κυρίως από τους φίλους και στην εργασία, ενώ ελάχιστοι από αυτούς δήλωσαν το σχολείο ως μέσο εκμάθησης. Η οικογένεια όμως είναι εκείνη που βοήθησε τις περισσότερες γυναίκες να μάθουν να μιλούν την ελληνική γλώσσα. *Degrees of freedom: 5 Chi-square = 17, p is less than or equal to 0.01. The distribution is significant.*

ΘΕΜΑ 2ο

Το δεύτερο θέμα αναφέρεται στις δυναμικές όψεις της διγλωσσίας. Επικεντρώνεται στον καμπτικό και ανοδικό χαρακτήρα του ατόμου και δει-

χνει τη στιγμή της δυναμικής διαδικασίας, όταν δηλαδή άρχισε το υποκείμενο να μαθαίνει τη γλώσσα (πρώιμη ή όψιμη διαδικασία).

Ερώτηση D: Σε ποια ηλικία άρχισες να μαθαίνεις ελληνικά;

Ερώτηση F: Ξεχνάς καθόλου τα αλβανικά;

1. Ναι
2. Όχι

Στην ερώτηση αν ξεχνούν τα αλβανικά, οι περισσότεροι ερωτηθέντες (άνδρες και γυναίκες) ήταν αρνητικοί, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις.

Στην ερώτηση για την ηλικία που άρχισαν να μαθαίνουν τα ελληνικά (πίνακας 2) οι απαντήσεις είναι ποικίλες. Πιο συγκεκριμένα, τη μεγαλύτερη συχνότητα κατέχουν οι ηλικίες μεταξύ 0-10 έως και 20-30 ετών και ακολουθούν τα άτομα ηλικίας 10 έως και 20 ετών. Το μικρότερο ποσοστό συχνότητας αντιστοιχεί στις ηλικίες 40 έως 60 ετών.

ΘΕΜΑ 3ο

Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων για το αν γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν στην ελληνική γλώσσα. Πρόκειται για δεξιότητες που το κάθε άτομο είναι φυσικό να αναπτύξει κατά την παραμονή του σε μια άλλη χώρα.

Ερώτηση G: Ξέρεις να γράφεις ελληνικά;

1. Ναι
2. Όχι

Ερώτηση H: Ξέρεις να διαβάζεις ελληνικά;

1. Ναι
2. Όχι

Παρατηρείται πως οι περισσότεροι άντρες και γυναίκες στην ερώτηση αν γνωρίζουν να διαβάζουν απάντησαν θετικά κατά 67%, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στην ερώτηση για το αν γνωρίζουν να γράφουν το ποσοστό των θετικών απαντήσεων είναι μικρότερο και αγγίζει το 58%. Αναλυτική κατανομή απαντήσεων ανά φύλο προβάλλεται στον πίνακα 3.

5. Διερεύνηση σε σχέση με το χρόνο παραμονής στην Ελλάδα

ΘΕΜΑ 1ο

Εδώ θίγεται από τη μία πλευρά ο πρώιμος ή αργοπορημένος χαρακτήρας κατάκτησης της διγλωσσίας και από την άλλη η φυσική κατάκτηση της γλώσσας σε σχέση με το χρόνο παραμονής των ατόμων στη χώρα.

Ερώτηση Ε: Πως έμαθες ελληνικά;

Ερώτηση Ι: Με ποιους μιλάς ελληνικά;

1. Οικογένεια
2. Σχολείο
3. Φίλοι
4. Εργασία
5. Τηλεόραση
6. Άλλο

1. Με Έλληνες
2. Οικογένεια
3. Σχολείο
4. Κανέναν

Οι απαντήσεις δίνονται από τα άτομα εκείνα που *παραμένουν στην Ελλάδα από 5 έως 10 χρόνια*. Φαίνεται και εδώ μια ομόφωνη απάντηση στο ερώτημα Ι και μια διαφοροποίηση στο ερώτημα Ε.

Συγκεκριμένα στο Ι όλοι έδωσαν την απάντηση ότι μόνο με Έλληνες μιλούν τα ελληνικά. Στο Ε το 82% απαντά ότι έμαθε τα ελληνικά από το σχολείο (41%) και τους φίλους (41%) και το 29% από την οικογένειά του.

Τα άτομα εκείνα που *παραμένουν στην Ελλάδα από 10 έως 15 χρόνια* συμφώνησαν ότι μόνο με Έλληνες μιλούν τα ελληνικά, ενώ το 40% έμαθε τα ελληνικά από την οικογένεια, το 23% από το σχολείο, το 12% από τους φίλους και το 25% από την εργασία.

Τα άτομα που *παραμένουν στην Ελλάδα 0-5 έτη και 15-20 έτη* δηλώνουν πως και αυτοί μιλούν ελληνικά μόνο με Έλληνες, ενώ οι περισσότεροι μαρτυρούν πως έμαθαν τα ελληνικά από την οικογένεια τους κατά 43%.

ΘΕΜΑ 2ο

Το θέμα επικεντρώνεται στον καμπτικό και ανοδικό χαρακτήρα του ατόμου και δείχνει τη στιγμή που το υποκείμενο μαθαίνει τη γλώσσα.

Ερώτηση D: Σε ποια ηλικία άρχισες να μαθαίνεις ελληνικά;

Ερώτηση F: Ξεχνάς καθόλου τα αλβανικά;

1. Ναι
2. Όχι

Τα άτομα που διαμένουν στην Ελλάδα από 10 έως 15 χρόνια, στην ερώτηση F δήλωσαν ότι έχουν ξεχάσει λίγο τα αλβανικά, ενώ οι περισσότεροι είναι αρνητικοί.

Στο ερώτημα D οι ερωτηθέντες, οι οποίοι ανήκουν στην κατηγορία 10-15 χρόνων παραμονής στη χώρα, κλήθηκαν να δηλώσουν την ηλικία που άρχισαν να μαθαίνουν ελληνικά. Τα μεγαλύτερα ποσοστά κατέχουν οι ηλικίες από 0 έως 10 ετών κατά 27%, από 10-20 ετών κατά 24% και από 20 έως 30 ετών κατά 25%. Τα μικρότερα ποσοστά κατέχουν οι ηλικίες 30 έως 40 ετών και από 40-60 ετών κατά 18% και κατά 5% αντίστοιχα.

Στην κατηγορία των 15-20 χρόνων παραμονής στην Ελλάδα, στην ερώτηση F κάποιοι από αυτούς δήλωσαν ότι έχουν ξεχάσει λίγο τα αλβανικά, ενώ οι περισσότεροι και εδώ είναι αρνητικοί. Στην ερώτηση E, στην ίδια κατηγορία, το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι ηλικίες από 0 έως 10 ετών (8%), ενώ το μικρότερο ποσοστό οι ηλικίες από 20-30 ετών (5%). Τα ίδια φαινόμενα παρατηρούνται και στο διάστημα παραμονής 0-5 και 5-10 ετών.

ΘΕΜΑ 3ο

Το θέμα παρουσιάζει κατά πόσο τα άτομα έχουν αναπτύξει τις δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής ανάλογα με το διάστημα παραμονής τους στην Ελλάδα.

Ερώτηση G: Ξέρεις να γράφεις
ελληνικά;

1. Ναι
2. Όχι

Ερώτηση H: Ξέρεις να διαβάζεις
ελληνικά;

1. Ναι
2. Όχι

Στο ερώτημα G και H οι ερωτηθέντες, οι οποίοι ανήκουν στην κατηγορία 0-5 χρόνων παραμονής στη χώρα, απάντησαν αρνητικά.

Στην κατηγορία των 5-10 χρόνων παραμονής στην Ελλάδα, στην ερώτηση H απαντά θετικά το 63%, ενώ στην ερώτηση G το 52%. Εκείνοι που δεν ξέρουν ούτε να γράφουν ούτε να διαβάζουν αγγίζουν το 37%, ενώ εκείνοι που ξέρουν και να γράφουν και να διαβάζουν αγγίζουν το 50%.

Στην κατηγορία των 10-15 χρόνων παραμονής στην Ελλάδα, στην ερώτηση H μόνο το 21% απαντά ότι δεν έχει ακόμα αναπτύξει την ικανότητα της ανάγνωσης, ενώ το 30% δεν έχει αναπτύξει ακόμα την ικανότητα της γραφής. Τα άτομα εκείνα που κατέχουν και τις δυο ικανότητες αντιπροσω-

πεύουν το 72% της κατηγορίας αυτής, ενώ μόλις το 20% δεν κατέχει καμία από τις δυο.

Το 44% των ατόμων που ανήκει στην κατηγορία των 15-20 χρόνων παραμονής στη χώρα απαντά στην ερώτηση Γ ότι δεν ξέρει να διαβάζει, ενώ το 55% δεν ξέρει να γράφει. Το ποσοστό των ατόμων που δεν ξέρει ούτε να γράφει ούτε να διαβάζει αγγίζει το 44%, ενώ ίδιο είναι το ποσοστό των ατόμων που ξέρει και να γράφει και να διαβάζει. (Ερώτηση Γ: *Degrees of freedom: 3, Chi-square=8.3, p is less than or equal to 0.05. The distribution is significant. Ερώτηση Η: Degrees of freedom: 3, Chi-square = 12.7, p is less than or equal to 0.01. The distribution is significant*)

Συμπεράσματα

Στις προηγούμενες σελίδες έγινε προσπάθεια παρουσίασης των πιο ορθών εννοιών, οι οποίες επιτρέπουν τη διαφοροποίηση των περιπτώσεων της διγλωσσίας. Χρησιμοποιώντας διαφορετικές έννοιες της διγλωσσίας παρακάτω γίνεται ανάλυση των αποτελεσμάτων, χρησιμοποιώντας σε κάθε περίπτωση τον καταλληλότερο όρο και ορισμό.

Στο πρώτο θέμα, οι περισσότεροι Αλβανοί δηλώνουν πως έμαθαν την ελληνική γλώσσα από την οικογένειά τους. Πρόκειται για ένα φυσικό τρόπο εκμάθησης της γλώσσας, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο ποσοστό των Αλβανών να είναι φυσικοί δίγλωσσοι. Μερικοί όμως Αλβανοί μαρτυρούν πως έμαθαν τη γλώσσα στο σχολείο, δηλαδή πήγαιναν σχολείο εδώ ή στη χώρα τους πριν μεταναστεύσουν. Αυτά τα άτομα θα μπορούσαν κάλλιστα να χαρακτηριστούν ως σχολικοί δίγλωσσοι. Οι μεταβλητές, άντρες- γυναίκες, συσχετίζονται τέλεια μεταξύ τους σύμφωνα με το συντελεστή συσχέτισης του Spearman ($r=0.98$, $df=5$), δηλαδή δεν υπάρχει διαφοροποίηση των απαντήσεων στο φύλο. Αξιοσημείωτο και αναμενόμενο ήταν το αποτέλεσμα στην ερώτηση με ποιους μιλάνε κυρίως ελληνικά. Όλοι οι Αλβανοί συμφώνησαν ότι μόνο με Έλληνες μιλούν ελληνικά, ενώ οι μισοί από αυτούς σχεδόν μας πληροφορούν πως και στην οικογένειά τους μιλούν ελληνικά. Συνεπώς, έχουν εισαγάγει την ελληνική γλώσσα μέσα στους κόλπους της οικογένειας, όπου και οι περισσότεροι, όπως προείπαμε, έμαθαν αρχικά τη γλώσσα. Τα παραπάνω μάς κάνουν να υποψιαστούμε πως δεν πρόκειται για αρχάριους δίγλωσσους αλλά για δίγλωσσους, οι οποίοι είναι στο μέσο ή τείνουν την προχωρημένη διγλωσσία, γεγονός που φαίνεται περισ-

σότερο σε εκείνους που ζουν στην Ελλάδα για περισσότερο από 10 χρόνια.

Στο δεύτερο εξεταζόμενο θέμα, διακρίνουμε τα άτομα που έμαθαν μια δεύτερη γλώσσα κατά την εφηβική ηλικία ή μετά την ενηλικίωσή τους, οπότε κάνουμε λόγο για όψιμους δίγλωσσους και τα άτομα που κατέκτησαν μία δεύτερη γλώσσα στην παιδική τους ηλικία και χαρακτηρίζονται ως πρώιμοι δίγλωσσοι. Όπως φαίνεται από τις παραπάνω στατιστικές περιγραφές την πλειοψηφία κατέχουν οι νεαρές ηλικίες από 0-10 ετών και ακολουθούν οι ηλικίες 20-30 ετών, συμπεριλαμβανομένου και των δύο φύλων. Αν λάβουμε υπόψη και τα αποτελέσματα σε σχέση με το χρόνο παραμονής, φαίνεται πως οι Αλβανοί που μένουν στην Ελλάδα από 10-15 έτη απάντησαν, κατά πλειοψηφία, ότι έμαθαν ελληνικά πριν τα 10 τους χρόνια. Ομοίως, και οι περισσότεροι από τις υπόλοιπες κατηγορίες δηλώνουν τις ίδιες νεαρές ηλικίες εκμάθησης με λίγο μικρότερο ποσοστό αλλά ικανό να δείξει τη διαφορά ως προς τις άλλες ηλικίες που αναφέρθηκαν. Λόγω και της πρόσφατης έλευσης των αλβανικών οικογενειών τους ανήκουν στην κατηγορία των πρώιμων δίγλωσσων, και η διγλωσσία τους είναι ως επί το πλείστον επάλληλη. Στο εγγύς μέλλον, όταν θα γεννώνται στη χώρα μας αρκετά παιδιά αλλοδαπών, η επαφή τους με την ελληνική θα αρχίζει νωρίτερα και θα μπορούμε στην περίπτωση εκείνη να κάνουμε λόγο για πρώιμη ταυτόχρονη διγλωσσία. Η πρώιμη διγλωσσία θεωρείται γενικά πλεονέκτημα στα παιδιά. Στην Ευρώπη όλο και περισσότερο θεωρείται ως κοινωνική αναγκαιότητα, η οποία θα πρέπει να ενθαρρύνεται από τη στιγμή της γέννησης. Όσο πιο νωρίς ξεκινήσει η διγλωσση εκπαίδευση, τόσο πιο πιθανό είναι ότι το παιδί θα γίνει ένας ικανός δίγλωσσος, ώστε να μεταβαίνει από τη μία γλώσσα στην άλλη εύκολα και χωρίς έκδηλη προσπάθεια. Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε και το σημαντικό ποσοστό των ηλικιών από 20-30 χρόνων, γεγονός που φανερώνει, σε σύγκριση με τα προηγούμενα αποτελέσματα, ότι σιγά σιγά υπάρχει μια τάση ανόδου από την όψιμη διγλωσσία προς την πρώιμη. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό, αφού όλο και περισσότερες αλβανικές οικογένειες γεννούν τα παιδιά τους στη χώρα μας.

Στο δεύτερο θέμα εξετάζεται επίσης ο ανοδικός και καμπητικός χαρακτήρας της διγλωσσίας. Είναι γεγονός, όπως παρατηρείται, ότι κάποιοι Αλβανοί μετανάστες ξεχνούν «λίγο» τη γλώσσα τους. Στην περίπτωση αυτή, μιλάμε για απώλεια της γλωσσικής ικανότητας (καμπτική διγλωσσία), που στα τελευταία στάδια της καλείται γλωσσικός θάνατος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μας δεν κάνουμε καθόλου λόγο για γλωσσικό θάνατο παρά

μόνο για μια μικρή τάση καμπτικής διγλωσσίας, η οποία γίνεται αισθητή με την πάροδο των χρόνων παραμονής στην χώρα μας. Συνεπώς, ένας σημαντικός παράγοντας απώλειας της γλωσσικής ικανότητας είναι η μακρόχρονη παραμονή στη χώρα υποδοχής σε συνδυασμό με τη μητρική τους γλώσσα, η οποία έχει ελάχιστη ή καμία διεθνή σπουδαιότητα.

Στο τρίτο και τελευταίο θέμα βλέπουμε ότι οι περισσότεροι Αλβανοί απάντησαν πως ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν, γεγονός που μαρτυρά ότι ανέπτυξαν τις δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής για να πετύχουν μια καλύτερη κοινωνικοποίηση αλλά και για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της νέας τους ζωής. Κάποιοι από αυτούς έμαθαν τη γλώσσα και τη γραφή στο σχολείο, ενώ άλλοι μέσα στο περιβάλλον τους. Υπάρχουν και οι εκείνοι οι οποίοι είναι λειτουργικά αναλφάβητοι ως προς την ξένη γλώσσα, καθώς αγγίζουν ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό.

Γενικά όμως παρατηρείται ότι υπάρχει ενδιαφέρον ως προς τις δεξιότητες της ανάγνωσης και της γραφής τόσο από τους άνδρες όσο και από τις γυναίκες. Όσοι βρίσκονται στην Ελλάδα έως και 5 χρόνια δεν έχουν ακόμα αναπτύξει αυτές τις δύο δεξιότητες, ενώ καθώς ο χρόνος παραμονής στην Ελλάδα αυξάνεται παρατηρείται αύξηση αυτών των δεξιοτήτων. Αρκετοί όμως είναι και εκείνοι που, ενώ έχουν αναπτύξει την ικανότητα της ανάγνωσης δεν ξέρουν ακόμα να εκφραστούν στο γραπτό λόγο. Οι περισσότεροι από αυτούς μπορούν να θεωρηθούν παραγωγικοί δίγλωσσοι, δηλαδή κατανοούν, μιλούν και γράφουν με σχετική ευκολία στη δεύτερη γλώσσα.

Επίλογος

Στις προηγούμενες σελίδες έγινε προσπάθεια παρουσίασης των πιο σημαντικών εννοιών της διγλωσσίας που μας επιτρέπουν να την διαφοροποιήσουμε ανάλογα με την περίπτωση. Έτσι και παραπάνω εφαρμόστηκε ο κατάλληλος ορισμός για κάθε περίπτωση και έγινε αντιληπτό πως ο όρος διγλωσσία δεν έχει ένα «μοναδικό» ορισμό.

Ο αντίκτυπος της χρήσης των αλβανικών συχνά αναπαραγάγει το σύνθημα στερεότυπο της κοινωνικής απαξίας που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία απέναντι στις μειονότητες. Οι νέες όμως κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις συνθέτουν ένα νέο περιβάλλον, το οποίο επιδρά ολοένα και εντονότερα στη γλωσσική επαφή - συνύπαρξη της αλβανικής και της ελληνικής (όπως για παράδειγμα στο χώρο του σχολείου).

Η διγλωσσία μας αφορά όλους, γιατί έχει συνέπειες στην εκπαίδευση, στην εργασία, στις γλώσσες, στους ανθρώπους που τις χρησιμοποιούν και σε εκείνους που δεν τις χρησιμοποιούν, στην κοινωνία γενικότερα.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Τμήμα Γερμανικής γλώσσας & φιλολογίας Α.Π.Θ., Σημειώσεις μαθήματος Κοινωνιολογίας(2004/05): Δίγλωσση εκπαίδευση, παραδείγματα εντός και εκτός Ε.Ε.
2. LISTERRI J., MARTINEZ-DAUDEN G. (1991),
3. HAZAN V., BOULAKIA G.(1991).
4. CROW C. (1991).
5. FERGUSON C. (1959).
6. MACKEY W. F. (1976).
7. BRUYNINCKX M. & HARMEGNIES B. (1993).
8. DIEBOLD A., R. (1964), σελ. 495-511.
9. BAETENS & BEARDSMORE H. (1982).
10. BLOOMFIELD, L. (1933).
11. HALLIDAY M.A.K., MCKINTOSH A. & STREVEENS, P. (1970), σελ.139-169.
12. WEINREICH U. (1953).
13. FERGUSON C. (1959).
14. FISHMAN J. A. (1966).
15. FISHMAN J. A. (1966).
16. APPEL R., MUYSKEN P. (1987).
17. ROMAINE S. (1989).
18. GILES, H., BOURHIS, R. & TAYLOR, D.(1977).
19. Baker C., 19. LAMBERT, W. E. (1974).
20. BRUYNINCKX M. & HARMEGNIES B. (1993).
21. Dr Ludo Beheydt, Καθηγητής Ολλανδικής Γλωσσολογίας, Université Catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve, Belgium, πηγή: Europe's Children-Our Concern (ECOC), SUPPORTING CHILDREN and YOUNG PEOPLE with LEARNING DIFFICULTIES. Διαθέσιμο on <http://www.ecoc.be> προσπελάστηκε στις 30/04/05
22. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Γ.(2000).
23. COHEN L. & MANION L. (1997).
24. ΚΑΤΣΟΡΙΔΑΣ, Δ. (1994).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- APPEL R. & MUYSKEN P. (1987), *Language contact and bilingualism*, Ed. Edward Arnold, Baltimore.
- BAETENS BEARDSMORE H. (1982), *Bilingualism: Basic Principles*, Tiedo, Coll. "Multilingual Matters", Clevedon.

- BAKER C. *Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη διγλώσση εκπαίδευση*. Επιμέλεια Μ. Δαμανάκης, μετάφραση Α. Αλεξανδροπούλου. Αθήνα: Gutenberg.
- BLOOMFIELD L. (1933), *Language*, Holt, New York.
- BRUYNINCKX M. & HARMEGNIES B. (1993), *Bilinguismes*, Université de Mons-Hainaut, Mons.
- COHEN L. & MANION L. (1997), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Εκδόσεις «Έκφραση». Αθήνα.
- CROW C. (1991), "Phonological organization in bilinguals: evidence from speech error data", *Proceedings of the XIIth International Congress of Phonetics Sciences*, Aix-en-Provence.
- DIEBOLD A. R. (1964), "Incipient Bilingualism", in Hymes D., *Language in Culture and Society*, Harper and Row, New York.
- FERGUSON C. (1959), *Diglossia*, Word, 15.
- FISHMAN J. A. (1966), *Language Loyalty in the United States*, Mouton, The Hague.
- GILES H., BOURHIS R. & TAYLOR, D. (1977), "Towards a theory of language in ethnic group relations", in Giles H. (ed), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press, London.
- HALLIDAY M. A. K., MCKINTOSH A. & STREVESEN P. (1970), "The Users and Uses of language" in Fisman, J., *A. Readings in the Sociology of Language*, Mouton, The Hague.
- HAZAN V., BOULAKIA G. (1991), "Perception and production of voicing contrast by French- English bilinguals", *Proceedings of the XIIth International Congress of Phonetics Sciences*, Aix-en-Provence.
- ΚΑΤΣΟΡΙΔΑΣ Δ. (1994), *Ξένοι εργάτες στην Ελλάδα*, ΙΑΜΟΣ, Αθήνα.
- LAMBERT W. E. (1974), "Culture and language as factors in learning and education" in Aboud, F. & Mead R. D. (ed), *Cultural factors in learning*, Bellingham, Washington.
- LISTERRI J. & MARTINEZ-DAUDEN G. (1991), "Lateral consonant production in bilingual speakers learning a third language", *Proceedings of the XIIth International Congress of Phonetics Sciences*, Aix-en-Provence.
- MACKEY W. F. (1976), *Bilinguisme et contact des langues*, Ed. Klincksieck, Paris.
- ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. (2000), *Ένταξη και Εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την "ομογένεια" στην πολυπολιτισμικότητα*, ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα.
- ROMAINES (1989), *Bilingualism*, Basil Blackwell, Oxford.
- WEINREICH U. (1953), *Languages in contact*, Mouton, The Hague.

Πίνακας 1

Ε: Πώς έμαθες την ελληνική γλώσσα;	Άνδρες	Γυναίκες
1. Οικογένεια	12	15
2. Σχολείο	17	11
3. Φίλοι	17	6
4. Εργασία	30	3
5. Τηλεόραση	2	1
6. Άλλο	2	0

Πίνακας 2

D: Ηλικία έναρξης εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας (Άνδρες και γυναίκες).	f %
0-10 ετών	27%
10-20 ετών	24%
20-30 ετών	25,3%
30-40 ετών	18,3%
40-50 ετών	1,4%
50-60 ετών	4 %

Πίνακας 3

G: ΞΕΡΕΙΣ ΝΑ ΓΡΑΦΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ;	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΝΑΙ	29	12	41
ΟΧΙ	21	9	30
ΣΥΝΟΛΟ	50	21	71

Degrees of freedom: 1

Chi-square = 0.0044. For significance at the .05 level, chi-square should be greater than or equal to 3.84. The distribution is not significant.

p is less than or equal to 1.

H: ΞΕΡΕΙΣ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ;	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΝΑΙ	32	16	48
ΟΧΙ	18	5	23
ΣΥΝΟΛΟ	50	21	71

Degrees of freedom: 1 Chi-square = 1. For significance at the .05 level, chi-square should be greater than or equal to 3.84. The distribution is not significant.

p is less than or equal to 1.

Résumé

Les chercheurs en sciences de la parole utilisent fréquemment le terme 'bilinguisme' afin de couvrir des réalités fort diversifiées. Cette situation découle de la grande variabilité caractérisant les acceptions accordées à ce terme par les spécialistes du bilinguisme eux-mêmes.

Dans cette recherche, différents concepts et termes seront établis. Il s'agit d'une étude qui essaie de présenter le profil du bilinguisme aux immigrants albanais résidant en Grèce.

Νεκταρία-Μαρία Γαβριλιάδη

Καθηγήτρια Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

270 58 Αλφειούσα Ν.Ηλείας

E-mail: sara_15_10_01@hotmail.com